

Kommittédirektiv



**Dir.
2015:93**

Översyn av möjligheterna till föräldraledighet för statsråd

Beslut vid regeringssammanträde den 3 september 2015

Sammanfattning

En särskild utredare ska se över möjligheten för ett statsråd att vara ledig i samband med ett barns födsel eller adoption samt för tid därefter, i syfte att utöva sitt föräldraskap. Om utredaren finner att det finns behov av att förtydliga eller ändra förutsättningarna för ett statsråd att vara ledig på ett sätt som motsvarar anställdas föräldraledighet, ska utredaren lämna nödvändiga författningsförslag eller förslag till andra åtgärder som han eller hon anser befogade.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 maj 2016.

Bakgrund

I 6 kap. 10 § regeringsformen regleras frågan om ställföreträdare för statsministern då han eller hon av någon anledning har förhinder att fullgöra sina uppgifter. Enligt motiven bakom motsvarande äldre bestämmelse avses med förhinder även semester och annan ledighet (prop. 1973:90 s. 297 f.). Det finns inte någon motsvarande uttrycklig reglering för annat statsråd än statsministern i regeringsformen och inte heller i någon annan lag.

Bestämmelser om statsrådets arvode, avgångsersättning, resekostnadsersättning och ersättning vid frånvaro till följd av sjukdom m.m. finns i lagen (1991:359) om arvoden till statsråden m.m. Av denna lag framgår att arvode och avgångs-

ersättning till statsråd beslutas av Statsrådsarvodesnämnden, vars verksamhet regleras genom lagen (2012:881) med instruktion för Statsrådsarvodesnämnden. Vidare framgår bl.a. hur storleken på arvodets avdrag ska beräknas vid sjukdom. Det saknas dock regler om avdrag från arvodet vid annan frånvaro än sjukfrånvaro, t.ex. motsvarande föräldraledighet.

I flera betänkanden, senast bet. 2014/15:KU1, har konstitutionsutskottet (KU) behandlat och avstyrkt motioner med krav på en översyn av statsråds möjlighet till föräldraledighet. KU har i sina ställningstaganden hänvisat till att ett statsråd inte är någon arbetstagare utan har ett uppdrag av mycket speciell natur och i princip alltid förutsätts vara i tjänst. Vidare har KU anfört att statsrådets möjlighet till föräldraledighet inte lämpar sig för lagreglering utan får lösas praktiskt av regeringen från fall till fall.

Det finns flera skäl som talar för att statsråd ska kunna vara lediga på ett sätt som motsvarar anställdas föräldraledighet i samband med ett barns födsel eller adoption samt för tid därefter. Ett skäl som särskilt bör framhållas är att statsråds barn bör ges samma förutsättningar som andra barn att knyta an till sina föräldrar. Ett annat är att en möjlighet för statsråd att formellt kunna förena föräldraskap med arbete kan tjäna som en förebild i samhället i övrigt. Ökade möjligheter till föräldraledighet kan också underlätta rekrytering av dem som är bäst lämpade för uppdrag som statsråd, oavsett om de har barn eller planerar att få barn inom en snar framtid.

Behovet av en utredning

Statsråden är inte arbetstagare i arbetsrättslig bemärkelse, utan arvoderade uppdragstagare. Uppdraget saknar någon motsvarighet till anställningstrygghet eftersom det när som helst kan avslutas om riksdagen förklarar att statsministern eller statsrådet inte har riksdagens förtroende eller om statsrådet inte har statsministerns förtroende.

Även riksdagsledamöter har ett uppdrag av specifik karaktär och saknar exempelvis rätt till semester. De har dock möjlighet till annan form av ledighet, exempelvis föräldraledighet. Detta

är uttryckligen reglerat i 5 kap. 3 § riksdagsordningen, där det anges att en ledamot efter ansökan kan få ledigt från sitt uppdrag. Av 5 kap. 4 § riksdagsordningen framgår att talmannen beslutar om ledighet på grund av sjukdom eller föräldraledighet och att kammaren beslutar om ledighet för andra skäl om ledigheten avser en period om en månad eller längre. För statsråd finns det, till skillnad från t.ex. riksdagsledamöter, inte någon formell möjlighet till föräldraledighet eller motsvarande.

Av 7 kap. regeringsformen framgår att regeringsärenden avgörs av regeringen på regeringssammanträden (3 §). Det framgår vidare att departementschefen är föredragande vid ett regeringssammanträde i de ärenden som hör till hans eller hennes departement men att statsministern kan förordna att ett ärende eller en grupp av ärenden, som hör till ett visst departement, i stället ska föredras av ett annat statsråd än departementschefen (5 §).

Med stöd av 7 kap. 5 § regeringsformen beslutar statsministern också om ersättare för statsråden bland de övriga statsråden i en s.k. ersättarlista. När ett statsråd är frånvarande under kortare perioder eller vid enstaka regeringssammanträden ersätts han eller hon normalt av en ersättare enligt ersättarlistan. Genom ett eller flera sådana förordnanden skulle ett statsråds regeringsärenden under en viss period i stället kunna föredras av ett annat eller flera andra statsråd. I förarbetena till regeringsformen uttalas dock att statsministern, liksom för övrigt andra statsråd, under semester eller annan ledighet kan träda i tjänst när han eller hon så önskar, exempelvis för att delta i avgörande av något särskilt viktigt ärende (prop. 1973:90 s. 298).

Som redogjorts för ovan är ett statsråd inte någon arbetstagare utan har ett uppdrag av mycket speciell natur och förutsätts i princip alltid vara i tjänst, även om regeringsformen utgår från att statsministern och andra statsråd kan ha förfall att fullgöra sina uppgifter, t.ex. på grund av sjukdom eller ledighet. Eftersom ett statsråd i princip alltid förutsätts vara i tjänst kan möjligheterna till ledighet motsvarande föräldraledighet på deltid vara begränsade. För närvarande saknas dessutom

bestämmelser i lagen om arvoden till statsråden m.m. som reglerar avdrag för föräldraledighet från statsrådets arvoden.

Frågan om förutsättningarna för statsråd att vara lediga på ett sätt som motsvarar anställdas föräldraledighet i samband med ett barns födsel eller adoption samt för tid därefter är komplex och har inte utretts tidigare. En särskild utredare bör därför ges i uppdrag att se över behovet av förändringar i villkoren för ett statsråd när det gäller möjligheten att vara föräldraledig och anslutande frågor.

Uppdraget

För att ett statsråd ska kunna vara ledig på ett sätt som motsvarar anställdas föräldraledighet i samband med ett barns födsel eller adoption samt för tid därefter krävs att de konstitutionella förutsättningarna för sådan ledighet utreds och analyseras. Vidare måste det förtydligas vilket ansvar ett statsråd har under ledigheten samt hur statsrådets uppgifter ska bli utförda under ledigheten. Det krävs även ett ställningstagande till vilken ersättning som ska lämnas/ges ut under ledigheten.

Utredaren ska därför

- klargöra vilka möjligheter ett statsråd har att vara ledig på ett sätt som motsvarar anställdas föräldraledighet,
- redovisa vilka villkor som gäller vid sådan ledighet och vilket ansvar ett ledigt statsråd har under ledigheten,
- mot bakgrund av denna kartläggning ta ställning till om det finns behov av att förtydliga eller ändra förutsättningarna för ett statsråd att vara ledig i samband med ett barns födsel eller adoption samt för tid därefter,
- ta ställning till om det finns behov av att förtydliga eller ändra villkoren för statsrådets uppdrag i samband med sådan ledighet, och

- föreslå nödvändiga författningsändringar eller andra åtgärder, om utredaren kommer fram till att det finns behov av att förtydliga eller ändra förutsättningarna för ett statsråd att vara ledig.

Om utredaren uppmärksammar anknyttande frågor, som behöver lösas i ett sammanhang, står det utredaren fritt att lämna förslag även i dessa delar.

Om utredarens slutsats blir att regeringsformen bör ändras ska detta anmälas till regeringen för ställningstagande till om utredningen bör omvandlas till en parlamentariskt sammansatt kommitté.

Konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska redovisa förslagets konsekvenser i enlighet med kommittéförordningen (1998:1474). Utredaren ska särskilt redovisa vilka konsekvenser förslagen får för ett statsråds konstitutionella ansvar under ledigheten samt vilka konsekvenser en sådan ledighet skulle få för regeringsarbetet. Utredaren bör även redovisa eventuella konsekvenser för de statssekreterare och de arbetstagare som omfattas av avtalet om anställningsvillkor för politiskt sakkunniga samt politiskt timanställda brevsvarare eller talskrivare i Regeringskansliet (politikeravtalet), som är knutna till statsrådet.

Samråd och redovisning av uppdraget

Utredaren ska samråda med Statsrådsarvodesnämnden.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 maj 2016.

(Finansdepartementet)